

Funcke: Så vårdar vi våra källor

En fråga som är central är om källan är den ursprungliga källan eller en mellanhand? Svaret på frågan avgör vilket skydd du kan utlova till källan. Av samma anledning är det centralt att fastställa om källan är anställd hos en myndighet eller annat allmänt organ.

Det är givetvis de uppgifter som källan lämnar som är centrala och ska prövas. Men för att slippa bli en okunnig nyttig idiot bör journalisten ställa sig frågorna: Varför får just jag, just nu reda på detta av just honom eller henne?

Men utöver att nagelfara källans trovärdighet och substansen i uppgifterna är fortsättningen minst lika central. Hur använder vi känsliga uppgifter och därmed vårdar våra källor?

Låt mig börja med att berätta om ett twitter.

Dagen innan Ekot avslöjade Saudiaffären i mars i år twittrade en av reporterna:

”Höstens många hemliga möten gav till slut resultat. Ekot, Primorgon och Studio ett, tisdag.”

Daniel Öhman som tillsammans med Bo-Göran Bodin grävt fram nyheten förklarade dagen därpå att tipset inte kommit via Radioleaks, den anonymiseringsstjänst som SR byggt upp för att meddelares identitet ska skyddas.

Det var ett bra avslöjande. För att göra det trovärdigt publicerades hemligstämplade dokument på Ekots webbplats. Eko-chefen Anne Lagercrantz motiverade det i sin blogg:

”När det handlar om så kontroversiella uppgifter måste vi visa hur väl underbyggda de är. Dokumenten skänker tyngd åt publiceringen och tillåter alla att bilda sig en egen uppfattning om Sveriges vapenaffärer med diktaturer.”
Sant.

Publiceringen av dokumenten ledde till att FOI förklarade att de avsåg att anmäla läckaget av dokumenten till Justitiekanslern (JK) eftersom det kunde anses troligt att någon begått ett brott mot tystnadsplikten. Anne Lagercrantz kommenterade:

”Jag ser syftet med den planerade anmälan som att skrämna våra uppgiftslämnare, och vill betona att vi fortsätter vår rappor-

tering med oförminskad kraft, och att vi självklart – i alla lägen – skyddar våra källor.”

Hon fortsatte:

”Det är en förutsättning för ett öppet samhälle att människor vågar berätta om missförhållanden, och vårt existensberättigande bygger på trovärdighet. De som hör av sig måste lita på att de kan vara anonyma, och att vi förvaltar deras historier på ett bra sätt, annars kommer vi inte få fler tips.”

Reportrarna har också offentligt förklarat att de har fler dokument som de inte publicerat och att de har fler än en källa.

Mycket verkstad men dessvärre också mycket snack. För en utomstående framstår det som tungan har löpt helt i onödan.

Jag tillåter mig att ta i eftersom frågan är viktig och därför att jag vet att Eko-redaktionen inte tar illa upp. Reporterna och redaktionen har också under det att nya uppgifter avslöjats lärt sig att hålla tand för tunga för att inte i onödan utsätta sina källor för risken att bli avslöjade. Det är viktigt inte minst för fortsättningen med tanke på att JK har inlett en förundersökning för brott mot tystnadsplikten.

Avslöjandet är inte så allvarligt för Sveriges säkerhet att report-

rarna kommer att kallas till förhör och sannolikt kommer JK inte ens att överväga att ställa frågor till redaktionen men det finns ingen anledning att ”bjuda” åklagaren på ytterligare information.

Visst ger det krydda åt avslöjandet och extra spänning att berätta om hemliga möten, att man har flera källor och visa upp hemliga handlingar samt kittla nyfikenheten genom att berätta att man har mer av den varan.

Men frågan är hur nödvändigt och lämpligt det var?

Öhman och Bodin är två erfarna reportrar på en av Sveriges tyngsta och mest betrodda samhällsredaktion, Ekot, på Sveriges Radio som enligt den senaste förtroendemätningen av SOM-institutet har en i särklass hög trovärdighet hos allmänheten, endast Sveriges Television ligger högre.

Denna trovärdighet kanske hade räckt för att avslöjandet inte skulle viftas bort och dementeras även om dokumenten inte publicerats.

Om dokument, handlingar med sekretessbelagda uppgifter, kommer på drift bryts efterforskningsförbudet. Under JKs ledning kan rörmokare kallas in för att identifiera och därmed täta läckan. Om redaktionen inte

FOTO PETER KJELLERÅS

Det är till onödig hjälp inför en eventuell efterforskning att bekräfta att [...] som i Ekots fall tala om att det rör sig om flera meddelare och att kontakten inte tagits via Radioleaks.”

publicerat dokumenten och heller inte tillstått att de fått dem i sin hand är det inte säkert att JK hade inlett en förundersökning för brott mot tystnadsplikten och därmed en eftersökning av källan.

Myndigheterna får nämligen inte efterforska vem som lämnat ut sekretessbelagda uppgifter utom i de fall det råder kvalificerad sekretess. Men nu fanns ingen tvekan om att det skett ett brott mot tystnadsplikten eftersom Ekot berättat att de haft meddelare och visat att de haft dokumenten i sin hand.

Det är naturligtvis en svår avvägning att göra. Och alla faktorer för om man ska publicera eller inte sitter naturligtvis bara den på som fått uppgifterna och vet hur man kommit över dem. Det är ju också bara de som vet vem källan är och hur han eller hon tänker.

Ibland kan det vara direkt avgörande att publicera hemliga dokument för att blottlägga sanningen och för att ansvar ska kunna utkrävas. Men det bör ske först när det ser ut som storn häller på att dementeras till tystnad och givetvis efter att meddelaren blivit informerad om riskerna och gett sitt godkännande. Att vänta kan också ge en extra effekt åt avslöjandet, om sådant effektsökeri nu är eftersträvt, när myndighetschefer och politiker ljuger sig fast i dementier. Minns försvarsminister Sven Andersson och IB-affären.

Utgångsläget bör också vara att inte ens antyda att det finns en källa. Det är till onödig hjälp inför en eventuell efterforskning att bekräfta att man har det och där till som i Ekots fall tala om att det rör sig om flera meddelare och att kontakten inte tagits via Radioleaks.

Det kan vara så att reportern fått ut dokumentet av misstag och då har inget brott begåtts eftersom utlämnande av sekretessbelagda uppgifter är straffbart endast om det skett med uppsåt. Det skedde till exempel när en reporter på Ekot avslöjade en upphandling inom försvaret. I en bilaga till en handling reportern fick ut fanns de uppgifter som i ett senare skede sekretessbelades med hänvisning till rikets säkerhet.

NILS FUNCKE

FAKTA

Nils Funckes bästa tips för källskydd

■ Fastställ källans status

Huruvida källan är en myndighetsanställd eller privatanställd är direkt avgörande för vilket skydd källan har och därmed vad reportern kan lova.

■ Är källan en mellanhand?

Meddelarskyddet gäller endast i relation till den som lämnar uppgifterna till reportern. Är det en mellanhand skyddas han eller hon men inte den på t.ex. en myndighet som lämnade uppgifterna till mellanhanden.

■ Fastställ mottagarens status

Den krets som uppgifter kan lämnas till i skydd av bestämmelserna ska vara en person som har reella möjligheter att publicera uppgifterna, till exempel en reporter men inte företagets annonschef.

■ Fastställ uppgifternas status

Ta reda på vilken sekretessgrad som gäller för uppgifterna. Råder omvänt eller rakt skaderekvit eller skyddas uppgifterna av kvalificerad sekretess? Svaret på frågan är avgörande för hur de ska hanteras. I vissa fall om man överhuvudtaget ska befatta dig med dem.

■ Se upp för märkta dokument

Reportern måste tillsammans med källan försöka utröna om dokumenten kan vara märkta. Finns misstankar om märkning bör följden av att källan kan ringas in beaktas innan dokumenten publiceras eller återges.

■ Ange värsta scenario

En omtänksam och ansvarstagande reporter beskriver för källan det värsta som kan inträffa, det vill säga att meddelaren efterforskas, identifieras, åtalas och kanske avskedas eller isoleras socialt.